

KUNSTIKORDON HIUMAAL

Hiiumaal, Kärkla serval mere ääres asub saare kontekstis täiesti ainulaadne ehitis – restaureeritud piirivalvekordon 1830. aastatest. Tänapäeval on hoonel veel erilise funktsioon, nimelt on tegemist Hiiumaal asuva rahvusvahelise kunstiresidentuuriga KORDON, mille on loonud perekond Vaiklad – VAIKLA STUUDIOT vedavad sisearhitektid Tüüne-Kristin ja Urmo ning nende tütrede kaasaegse kunsti kuraator Ann Mirjam ja filmitegija Ingel. TEKST: MADLI MARUSTE || FOTOD: TERJE UGANDI

KORDONi residentuurihooned moodustavad põneva arhitektuurse ansambli, ühendades omavahel erinevad ajastud ja arhitektuuristiilid.

KORDONi kunstiresidentuur tegutseb aasta ringi, tuues Kärdlasse loomeinimesi Ukrainast Mehhikoni. Saare elurütmile vastavalt viibivad talvisel perioodil loomeinimesed residentuuris enamasti privaatsetl, töötades süvisi oma projektidega, ning suvisel hooajal on ukseid tihti peale avatud kõigile huvilistele ja korraldatakse erinevaid presentatsioone ning seminare, samuti väikest kunstnikufilmide festivali KOFF. Aastate jooksul on loodud linnaruumilisi kunsti-installatsioone ja näitusi ka Kärkla linnaruumis, näiteks merekonteinerist kohandatud KORDONi mobiilses galeriis.

Piirivalvekordoni hoone kuulub ajalooliselt Kärkla rannaääre vööndisse, mille vahetusse lähedusse jääb Kärkla sadam koos oma kalevivabriku aegadest säilinud villalaoaga. Sada aastat tagasi ümbritseid kordoni hoonet karjamaad, kus uitasid ringi lehmad ja lambad. Hetkel peab Vaiklate perekond loomeresidentuuri aias

mesilasi ja toodab KORDONi märgiga mett, lisaks kääritatakse oma aia õuntest siidrit ning aias kasvatatakse maitsetaimi, kasvuhoones tomateid, kurke ja muud suvist salatikraami.

KORDONi residentuur on sündinud pikema Hiiumaaga seotuse tulemusena. Tüüne-Kristin on Hiiumaa juurtega ja perekonna kõik lapsed on suved veetnud maakoduks taastatud arhailises rehetalus Kõpu poolsaarel. Et saada täpsemat pilti väga mitmekülgset andekate ja tegusate sisearhitektide elust ning loomingust, vestlesin nendega ühel lumisel pärastlõunal Kärkla kordonis.

Miks te otsustasite sellise ainulaadse projekti ette võtta? Mis teid selle vana kordonihoone juures inspireeris?

Urmo: Nagu paljud asjad siin maailmas juhtuvad juhuse tahtel, siis nii läks ka selle projektiga. Meil oli juba aastaid Hiiumaal oma koht, kuid mingil hetkel sai muretsetud korralik puidust kuue-

meetrine kalapaat, mille kodusadamaks jäi Kärkla. Siis mõtlesimegi, et Kärklas võiks olla üks väike koht, kus vajadusel peatuda ja isegi tööd teha, sest oma rehemajja oleme otsustanud tööasju mitte kaasa võtta, seal pole ka piisavalt elektrit. Tüüne-Kristini isa on Kärdlast pärit, selles mõttes oli see ka justkui sümbolne otsus. Sõnum levis ja kui sõber ning endine Hiiumaa kirikuõpetaja **Jaanus Jalakas** märku andis, et imearmas väike majake linna servas sirelipöösaste varjus on müügis, saime aru, et teist võimalust ei anta. Siin inspireeris kõik: maja asukoht mere kaldal kõrgema kruusvalli peal, see, et ta oli mõnusalt väike, ajalooline taust ja isegi asjaolu, et ta oli muinsuskaitse all kui tsaariaegne kordonihoone. Kuna osalesime just samal ajal Eesti Kunstiakadeemias arhitektuuri restaureerimise täiendkoolitusel, oli mul sobiv võimalus lõputööks uurida maja ajalugu põhjalikumalt ja koostada restaureerimiskava.

Tüüne-Kristin ja Urmo Vaikla

Moderne veranda saab soojaks malmkaminaga ning laua ümber on koondunud Luterma vabriku klassikalised painutatud vineerist toolid ja kahekohaline pink.

Kas renoveerimist alustades olite juba otsustanud, et sellest tuleb loome-residentuur?

Tüüne-Kristin: Vana kordonihoone restaureerimine oli päris pikk protsess. Kuna kompleksi kuulub kaks maja – vana (1830ndad) ja nn uus (ehitatud 1980ndatel) –, siis kohti kui terviku ümbermõtestamine kujunes aegamisi ning võttis oma kuju alles suhteliselt värskest. Residentuuri mõte kasvas välja soovist suhestuda nii kunsti kui ka arhitektuuri loomevaldkondadega ning selle kaudu ka aktiveerida koht avaliku ruumina saarel – tsaariaegse piirivalvekordonina nii see ka omal ajal oli.

KORDONair (*artist-in-residence*) alustas oma tegevust 2018. aasta suvel hiuu keele seminariga, mis tõi kokku palju hiidlast ja huvilisi. Varasemad kogemused ja kokkupuuted kunstnikega erinevates residentuuripaikades on meid inspireerinud. Mirjam on viibinud New Yorgi lähistel **Bob Wilsoni** Watermilli keskuses, Ingel oli Brüsselis Wielsi residentuuris, mis on Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse koostööpartner. Mina kirjutasin oma doktoritööd

Romano Mazzano residentuuris Rooma lähisel väikeses *borgo's* ehk itaallaste tüüpilises kivilinnakeses, mida haldab soomlaste **Väino Tanneri** fond. Mirjam juhatis aastaid Eesti Kunstiakadeemia Narva kunstiresidentuuri ja veab ka praegu Tartu 2024 raamistikus residentuuriprogrammi. KORDON kuulub nii ülemaailmsesse Res Artise kui ka Eesti loomerresidentuuride võrgustikku LOORE, mis loob pidevalt taustateadmist olulistest suundumustest väljal ja professionaalset suhtlust ringkonnas.

Mis on KORDONI loomerresidentuuri laiem eesmärk? Kuidas te suhestute Hiiu- ja Kaasaegse Kunsti kontekstiga?

Tüüne-Kristin: Oleme sõnastanud, et KORDON on jagatud platvorm, mille idee on dialoogi loomine kaasaegse kunsti, arhitektuuri, inimtekkelise ruumi ja looduse vahel. Residentuur tegutseb UNESCO Lääne-Eesti saarte biosfääri programmilal ning huvitub ruumi sotsiaalsest ja kunstilisest mõttmest, mis koondab oma tegevuses kultuuri ning kohti mitmekesisusi. Residentuuri juhtmotiiv on ehitatud

keskkonna ja looduse seoseid käsitleva diskussiooni üleväl hoidmine rahvusvahelises võrgustikus, saareelanike kaasamine ning koostöö. Residentuur pakub elu- ja loometingimusi kunstnikele, arhitektidele, filmitegijatele, uurijatele, kirjanikele jt, et kriitiliselt (ümbert) mõtestada meid ümbritsevat ruumi.

Mis olid suuremad ruumilised muudatused, mis te siin hoonetes ette võtsite?

Urmo: Eelkõige võlus meid maja suurus, õigemini fakt, et see oli pigem väike. Alati on põnev väljakutse saada hakkama piiratud ruumiprogrammiga nii, et kõik toimiks. Mõnes mõttes nagu jahtlaevas, kus määravaks ei saa ruumi suurus, vaid pigem detailid ja funktsionaalsus. Suures pildis jäi ruumiprogramm samaks, kuigi kaasaegse elukorralduse vajaduste järgi kohandatud. Küttekolded ja korsten tuli teha uued, kuid nad jäid oma esialgsesse asukohta täpselt kelpkatusega maja keskele. Kui varem oli keskne ruum vaheseintega jagatud köögiks ja kaheks väikeseks kambriks, siis nüüd need seinad eemaldati ja ruumialdajaks jäigi ruumi

Residentuuri suure stuudios on loodud ruum, kus saab vaadata projektoriga visuaalset materjali ning läbi viia seminare või töötube. Lae all on lavats, kus on residendi magamisruum

keskel olev uus küttekolle, kus köögi pool on leivaahi ja elutoa pool kamin. Ümber küttekolde tekkis avatud voolav ruum.

Juba ajalooliselt hiljem ehitatud otsakambri taastasime originaalsena oma barokse mürkroheline laekarniisiga, samuti esiku, kus oli säilinud kõige rohkem algseid detaile, nagu vana laudis ja uste oinahinged. Varem esikust avanev sahver muutus vannitoaks.

Kõige suurem sekkumine on ehk moodne kuubikujuline veranda, mida kutsumegi «kuubikuks». Vajadus tekkis soovist mahutada kuhugi suurem söögi-laud. Nüüd on kujunenud sellest üks lemmikkoht niisama olemiseks ja ka töötetamiseks, kui on vaja eralduda või pida videokoosolekuid. Moodsa vormi lisamine vanale hoonele tundus esialgu keeruline, kuid koostöö arhitekt **Andres Põimega** andis elegantse lahenduse. Mõnes mõttes on «kuubik» ka hea säästva ja jätkusuutliku arhitektuuri katsetus. Rajatud võimalikult ökonoomselt puidust ilma lisasoojustuseta, kuid suure aknapinnaga lõunapäikese poole, läheb väike ruumimaht kiiresti soojaks ning on oluliseks laienduseks majale. Isegi talvel saab seda kasutada, sest väike malmahi kütab ruumi lühikese ajaga mõnusaks.

Milliseid ajaloolisi detaile otsustasite te majas säilitada ja millistest loobuda?

Urmo: Kõige suuremaks avastuseks olid hilisemate mitmekordsete puitpõrandakihtide all peidus olnud paksud ruudukujulised savikivid, mis moodustasidki omaaegse kroonuhoone põranda. Kohe oli selge, et neid tuleb eksponeerida võimalikult suures mahus ja nii palju, kui neid vähegi tervena alles oli. Samasugused kivid on ka Reigi kiriku põrandal ja on omaaegse kohaliku savitöökoja toodang.

Säilitasime kogu esiku originaalse seinalaudise, pööningutrepi ja kõik siseüksed. Taastasime ka esialgse lubikrohvi seintel, mis paljastus kipsplaadi, papi ja tapeedikihistide alt. Suurem sekkumine oli poolpalkidest vahelae eemaldamine, et anda väga madalale ruumile kõrgust. Nii muutus omaaegne külm katusealune pööning siseruumi osaks. Et eristada uut ja vana, puhastasime vanad laetalad ja asendatud talad värvisime valgeks. Ühe tala jätsime selliseks, nagu ta oli, ehk siis mustaks, sest kogu lagi oli majas hilisemal perioodil mustaks värvitud.

Siseüksed säilitasime just sellistena, nagu need olid. Kõik need pragulised värvikihid jutustasid nii elavalt oma lugu, et ei raatsinud neid isegi puhastada või üle värvida. Vähemalt ei pea sellega kiirustama. Maja taastamise aluseks vanim

Teisel korrusel asub eraldi vannitoaga väike stuudio, kust avaneb imeline vaade merele.

säilinud foto pärines 1930ndatest, selle järgi taastasime vertikaalse liistudega välislaudise, korstnapitsi ja kuue ruuduga aknad. Fotol on näha ka välised aknaluugid, nagu vanadel mereäärsetel majadel ikka, kuid omamoodi vihjeks sellele kavandasime lihtsad luugid hoopis sissepoole, mis annab interjööri omamoodi vahemerelise meeoleolu ning pakub valguse ja varju mängu.

Millistest printsiipidest lähtudes renoveerisite kõrvalhoone? Mida säilitasite seal vanast ja mis on uued ruumilised elemendid?

Urmo: Kõrvalhoone on kasutusel stuudiohoonena, kus KORDONis resideerivate kunstnike kasutuses on suur ja väike stuudio koos vannitubadega ning

endisest garaazist ümber kujundatud köök. Hoone on ehitatud 1980ndatel, toleaeegseid materjale, teadmisi ja töövõtteid kasutades. Ka selle ümberehituse arhitektuurse osa projekteeris Andres Põime. Kuigi omaaegne eterniitkatusega tuhaplokkidest valge ehitus muutus pikemaks ja poole kõrgemaks ning sai halli puitfassaadi ja katuse, oli meil soov hoone interjööri säilitada vihjeid algsest olemusest ja struktuurist. Eesmärk oli luua võimalikult lihtsate vahenditega elumust ja inspiratsiooni pakkuv ruum. Tähtis roll on valguse mängul ja erinevate tekstuuridega materjalidel. Kõik vanad kivid seinapinnal puhastati ja värviti nii, et alt kumaks läbi omaaegne ehituslik materjal, kas siis tuhaplokk, telliskivi või betoon või isegi kahhelplaat. Uuem juurde ehitatud

Vana kordonihooone kolm pisikest tuba liideti
voolavaks ruumiks ning avati põõninguosa.
Vana ahjuga samasse kohta ehitati uus massiivne
ahi, mis elutoa poolt toimib ka kaminana.

Köögist viis vanasti kollane uks sahvrisse, nüüd asub selle taga maast laeni riül. Sahvri asemele ehitati aga vannituba, kuhu pääseb esikust.

hooneosa on puitkonstruktsiooni ja -viimistlusega, et ta selgelt vanast kivimahust visuaalselt eralduks. Vihjena omaaegsele materjalikasutusele on üks vannitoa põrand ja osa seina kaetud vanast ajast säilinud punakaspruuni metlahhplaadiga. Säilitasime kunagise autogaraaži remonddikanali, millest sai siidrikelder.

Interjööris on suurel määral kasutatud taaskasutatud puitu, mis jäi järele vana katuse lammutamisest. Kontrastiks valgetele seintele on suure stuudio lagi kaetud termotöödeldud isolatsioonikorgiga, mis annab kõrgele ruumile hea akustika ning pisut müstilise meeleolu.

Olete lisaks sisearhitektide tööle panustanud palju ka Eesti ühiskonda laiemalt läbi töö erialaliitudes ning Eesti Kunstiakadeemias, samuti korraldades sisearhitektuuri sümposiumi SISU ning andes välja samanimelist uurimuste kogumikku. Mis on andnud motivatsiooni ja jõudu edendada oma valdkonda laiemalt?

Tüüne-Kristin: Eestis on arhitektuuri- ja sisearhitektuuri haridus pikaajaliste traditsioonidega. Teadaolevalt õppisid meil ka nõukaajal ruumikujundust ja kunsti tudengid teistest liiduvabariikidest. Praegu on meie arhitektuurivaldkond väga aktiivne ja tundub ka rahvusvaheliselt tänu erialaliitudele ja muidugi Tallinna arhitektuuribiennaalile TAB. SISU sümposiumid kasvasid välja soovist koondada siinset ja rahvusvahelist teadmist ka sisearhitektuuris, nii eriala professionaalide kui ka akadeemilise maailma mõistes. Need on olnud väga inspireerivad sündmused. Ruumiuurimuslik ajakiri SISU-LINE, mida aastaid toimetasin, on nii eesti kui ka inglise keeles ilmunud, autoriteks **Juhani Pallasmaast** noorte tegijateni sisearhitektuuri maastikul. Arusaam, et globaliseeruv maailmas on sarnane suhe ruumiga innustanud otsima ühisosa, suhestuma ruumiliste olukordadega põgenikekriis ja (ümber) mõtestama ehitatud keskkonda ning otsima unikaalset käekirja, mis tugineb kohalikele materjalidele ja toimib meie kliimas. Aastaid EKAs ja jätkuvalt RMIT Melbourne'i üliskooli kaasprofessorina on mul võimalus Euroopa ja Austraalia praktika- ning loomeuurimuste juhendajana kaasa töötada, olla n-ö ühisel väljal. **Urmo:** Ega ükski eriala arene, kui sellest ei räägi ega valdkonna teemadel ei arutle. Sellepärast sai sisearhitektide liitu juhtides ellu kutsutud ka sisearhitektuuri sümposium SISU, et oleks rahvusvaheline platvorm, mis lisaks kontaktidele ja koostööle annab võimaluse valdkonna teemadel laiemalt diskuteerida, kriitilist

mõtlemist genereerida ning avalikkusele peegeldada. Samanimeline väljaanne andis võimaluse ka sisearhitektuuri uurimuslikku poolt kirjalikult avaldada. Selles mõttes tunduvad maastikuarhitektid hetkel hästi tublid, et võtavad oma valdkonnas aktiivselt kirjutada, ning kohe on tunda, kuidas maastikuarhitektuur on hästi fookuses. Samasugust kriitilist analüüsi ootaksin ka sisearhitektuuri vallas.

Millisena näete sisearhitektuuri rolli meie muutvas ja konfliktiderohkes maailmas? Kas ilu võib päästa maailma? **Tüüne-Kristin:** See on hea küsimus. Eetika või esteetika? Kas inimesed loovad ruumi või ruumid mõjutavad inimesi? Ilu loomisel tuleb olla vastutustundlikult rentaaabel, kaaluda mõistlike valikute vahel, esitades küsimuse, kui palju ruumi me vajame? Vähenes ressursid loob tihti eeldused parimatele läbimõeldud lahendustele. See on osa kontseptsioonist.

Sisearhitektuur kui distsipliin tegeleb eelkõige inimeste ja nende vajadustega inimhõõtmelises ruumiskaalas. Uus rahvusvaheline liikumine New European Bauhaus on nimetanud põhiväärtusteks ilu, jätkusuutlikkuse ja koostöö. Sisearhitektid saavad oma igapäevapraktikas luua professionaalseid ruume, kus on hea olla ja mis pakuvad ootamatuid, isegi üllatavaid ideid, mida lähteülesanne otseõnu ette ei näita. Jalajälje suurus allub aritmeetilistele arvutustele. Siiski ei ole võimalik absoluutselt kõiki komponente välja arvutada. Eetilised tõekspidamised peituvad jätkusuutlikkus mõtteviisis – märgata ja kasutada olemasolevat, otsida üles säilitatavad väärtused, (ümber) mõtestada ruumilised olukorrad kaasaegses võtmes. See eeldab muidugi uudishimu ja süvenemist, paindlikkust ja kogemust.

Urmo: Loomulikult päästab ilu maailma. Nii nagu me naudime ilusat loodust, tunneme me end hästi ka ilusas interjööris.

|| D

Maja läbib barokkarhitektuurile omane anfilaad. Laealune mereroheline liist on originaalvärvi.

Vana arhiivis kasutatud trepi taga peidab end seinast välja tulnud kitsas salauks, mis viib tagakambrisse.